

Tadej Košmerl

Kombinirani raziskovalni pristopi kot način združevanja kvalitativnih in kvantitativnih metod

Povzetek: Kombinirani raziskovalni pristopi združujejo kvalitativne in kvantitativne metode raziskovanja na način, ki prinaša temeljitejše rezultate kot uporaba zgolj enega ali drugega pristopa. Izraziteje se razvijajo zadnja tri desetletja, do danes pa so se izoblikovali različni celoviti modeli kombiniranega raziskovanja, med katerimi se kot temeljni pojavljajo konvergentni, pojasnjevalni sekvenčni ter poizvedovalni sekvenčni model. Modeli so lahko natančno vnaprej opredeljeni ali pa se spontano razvijejo skozi raziskovanje ob potrebi po pridobitvi dodatnih ali drugačnih (kvalitativnih ali kvantitativnih) empiričnih podatkov za ustrezno obravnavo raziskovalnih vprašanj. Ta so v kombiniranih raziskavah kvalitativna in kvantitativna (se nanašajo na podatke, ki terjajo ali kvalitativni ali kvantitativni pristop), pogosto pa je tudi kombinirano vprašanje, ki specifično poizveduje o prispevku uporabe kombiniranega pristopa. Pri pridobivanju in analizi podatkov je ključna temeljita izvedba tako kvalitativnega kot kvantitativnega dela, s čimer se omogoči ustrezna integracija obeh vrst podatkov v interpretaciji, ki pomeni ključni korak kombiniranega raziskovanja. Integracija je lahko izpeljana z združevanjem podatkov, pojasnjevanjem ene vrste podatkov z drugo vrsto, uporabo ene vrste podatkov za načrtovanje nadaljnega pridobivanja podatkov ali z medsebojno podkrepitvijo. V raziskovalnem poročilu se lahko integracija prikaže opisno, s transformacijo ene vrste podatkov v drugo ali pa s skupno grafično ponazoritvijo rezultatov.

Ključne besede: kombinirani raziskovalni pristopi, modeli kombiniranega raziskovanja, integracija kvantitativnih in kvalitativnih podatkov, raziskovalne metode, metodologija

UDK: 37.012

Znanstveni prispevek

Uvod

Kombinirani raziskovalni pristopi se razvijajo in širijo že dobra tri desetletja ter s tem prinašajo pomemben metodološki premik v družboslovju in humanistiki. Tashakkori in Teddlie (2003, str. 697) sta vzpon kombiniranih pristopov označila za »tretje metodološko gibanje« (poleg kvantitativnega in kvalitativnega) oz. »tretjo metodološko skupnost«, Johnson in Onwuegbuzie (2004, str. 14) pa za »tretjo raziskovalno paradigmo«. Morgan (2007, str. 37), nasprotno, kombiniranih pristopov raziskovanja ne vidi kot novo paradigmo, ampak kot prevlado pragmatičnosti nad paradigmatskostjo oz. sledenjem zgolj posamezni paradigmi, kar se ujema s poudarki J. Mažgon (2006a, str. 101) o »pragmatistični orientaciji« in povezavi s »paradigmatskim relativizmom«. Podobno sta pozneje tudi Tashakkori in Teddlie (2010, str. 9) kot ključno značilnost kombiniranih pristopov poudarila »paradigmatski pluralizem«. Ob začetni vpeljavi kombiniranih pristopov so ti vzbudili precejšen odpor in kritike (Creswell in Plano Clark 2017, str. 27), danes pa so (večinoma) splošno sprejeta oblika znanstvenega raziskovanja, katerega rezultati se pojavljajo v vse več znanstvenih in strokovnih publikacijah.

Kombinirani pristopi raziskovanja se uporabljajo predvsem za preučevanje kompleksnih raziskovalnih problemov, ki zahtevajo poglobljeno razumevanje ter različne vrste podatkov in dokazov (Creswell in Plano Clark 2017, str. 23). Prvotno so se kombinirani pristopi nanašali predvsem na zbiranje in analizo podatkov, pozneje pa je v ospredje prišla tudi ustrezna *integracija*¹ kvalitativnih in kvantitativnih pristopov skozi celoten raziskovalni proces (Tashakkori in Creswell 2007, str. 4), pri čemer integracija v fazi interpretacije pomeni minimalni standard raziskovanja s kombiniranimi pristopi (Bazeley 2009, str. 204). V tem kontekstu Teddlie in Tashakkori (2009, str. 127–128) ločita med *kvazi kombiniranimi modeli* razisko-

¹ Pojmovanje integracije v raziskovanju s kombiniranimi pristopi se razvija, ključni avtorji pa se v splošnem strinjajo, da integracija terja povezavo (interakcijo) med kvalitativnim in kvantitativnim pristopom, s čimer se ustvari nova celota ali bolj holistično razumevanje kot zgolj z enim ali drugim pristopom (Fetters in Molina-Arozin 2017b, str. 293). V raziskavah s kombiniranimi pristopi se tako lahko v posamezni raziskovalni fazi kvalitativni in kvantitativni pristop pojavljata ločeno, v fazi interpretacije pa je njuna interakcija nujna.

vanja, v katerih so zbrani in analizirani kvantitativni in kvalitativni podatki, a niso smiselno povezani v raziskovalnih rezultatih, ter dejansko *kombiniranimi modeli* raziskovanja, ki odražajo kvalitativne in kvantitativne ugotovitve ter njihovo skupno integracijo tudi v odgovorih na raziskovalna vprašanja. Creswell in Creswell (2018, str. 4) podobno definirata kombinirano raziskovanje kot »pristop poizvedovanja, ki vključuje zbiranje tako kvantitativnih kot kvalitativnih podatkov, združuje obe vrsti podatkov in uporablja specifične modele, ki lahko vključujejo filozofske predpostavke in teoretične okvirje«, pri čemer predpostavljata, da vključevanje obeh vrst podatkov vpliva tudi na oblikovanje in potek drugih raziskovalnih faz ter da združevanje kvalitativnih in kvantitativnih podatkov prinese dodatne vpogleda v preučevani pojav kot uporaba zgolj kvantitativnih ali zgolj kvalitativnih podatkov (prav tam, str. 4, 213–215).

Različni teoretični modeli in literatura o kombiniranih raziskovalnih pristopih pa običajno niso vezani na posamezno znanstveno disciplino, ampak so splošni (na ravni humanistike in družboslovja) in se v vsaki posamezni raziskavi konkretizirajo v skladu s specifičnim raziskovalnim problemom in raziskovalnimi vprašanji (Creswell 2009, str. 106; Creswell in Plano Clark 2017, str. 8). Tako se tudi kombinirane raziskave na področju vzgoje in izobraževanja sklicujejo na te splošne vire in modele in tudi ta prispevek temelji na njih (kar pa ne pomeni, da se v prihodnosti ne more razviti specifična pedagoška metodologija kombiniranega raziskovanja). Namen tega prispevka je zato predstaviti tiste korake, ki so specifični za kombinirane raziskovalne pristope ter v skladu s katerimi je ob ustreznem predznanju s področij kvantitativne in kvalitativne metodologije mogoče ustrezno izvesti kombinirano raziskavo. Najprej predstavljamo zgodovinski razvoj kombiniranih raziskovalnih pristopov ter njihove prednosti in omejitve, nato pa se bomo posvetili vsaki od ključnih faz kombiniranih pristopov – oblikovanju raziskovalnih vprašanj, zbiranju in analizi podatkov ter njihovi interpretaciji. V zadnjem delu članka bomo pogledali tudi kriterije kakovosti kombiniranega raziskovanja.

Razvoj kombiniranih raziskovalnih pristopov

Kot začetek razvoja kombiniranih raziskovalnih pristopov se najpogosteje označuje konec 80. let 20. stol., ko je bilo ob potrebi po kompleksnejši obravnavi (prav tako vse kompleksnejših) raziskovalnih problemov v Severni Ameriki in Veliki Britaniji objavljenih več vplivnih publikacij o združevanju kvantitativnih in kvalitativnih metod v skupne pristope raziskovanja znotraj različnih znanstvenih disciplin (Creswell in Plano Clark 2017, str. 22–23; Tashakkori in Teddlie 2003, str. 697). Prve razprave o sočasni uporabi različnih raziskovalnih pristopov so se sicer pojavljale že vsaj tri desetletja prej. Campbell in Fiske (1959, str. 81) sta konec 50. let na podlagi predhodnih razprav o veljavnosti predlagala matriko sočasne uporabe treh kvantitativnih metod in s tem v raziskovanje uvedla triangulacijo, kot se je v 60. letih poimenovala sočasna uporaba dveh ali več raziskovalnih metod za preučevanje nekega pojava (Johnson idr. 2007, str. 113–114; Lobe 2006, str. 63).

V 70. letih, ko so kvalitativni pristopi začeli postajati sprejemljivejši (Bryman 2008, str. 179), se je začelo pojavljati tudi kombiniranje raziskovalnih metod, ki imajo za podstat različne paradigme. Cronbach (1975, str. 124–125), ki je svetoval že Campbellu in Fisku pri oblikovanju njune matrike, je v 70. letih zagovarjal možnost vključitve kvalitativno pridobljenih podatkov za povečanje veljavnosti in zanesljivosti kvantitativnih raziskav. Za opisovanje takšnega raziskovalnega pristopa pa takrat še ni bil v rabi specifičen termin. Izraz kombinirani pristopi (ang. *mixed methods*) se je uveljavil konec 80. let in je tudi danes prevladujoč, vmes pa so se za poimenovanje takšnega raziskovanja (manj uspešno) uveljavljali tudi izrazi, kot so integrirani pristopi, sintezni pristopi, kvantitativne in kvalitativne metode, multiple metode, združene metode, triangulacijske študije in hibridni pristopi (Creswell in Creswell 2018, str. 215; Johnson idr. 2007, str. 118).

Med osrednjimi avtorji s konca 80. let, ki so razprave o kombiniranih raziskovalnih pristopih postavili v ospredje, so Greene idr. (1989, str. 256), ki so modele kombiniranega raziskovanja opredelili kot »tiste, ki vključujejo vsaj eno kvantitativno metodo (namenjeno zbiranju števil) in eno kvalitativno metodo (namenjeno zbiranju besed), pri čemer ni nobena vrsta metod neločljivo povezana s katerokoli določeno paradigmo«. Ob tem so vpeljavo kombiniranih pristopov utemeljili s potrebo po triangulaciji raziskovalnih metod kot načinom povečanja veljavnosti raziskave s preučevanjem določenega pojava prek dveh ali več raziskovalnih metod, ki imajo nasprotujoče si pomanjkljivosti in omejitve (prav tam). Izraz triangulacija je v razvoju in uporabi kombiniranih pristopov raziskovanja stalno prisoten (v 90. letih celo kot ključni razlog za uporabo kombiniranih pristopov), a se pojavlja z zelo raznolikimi pomeni in pogosto neustrezno empirično rabo (Fetters in Molina-Arozin 2017a, str. 7–8), zaradi česar so danes vse glasnejše pobude po odstranitvi triangulacije iz »slovarja« kombiniranih raziskovalnih pristopov (prav tam; Morgan 2019).

Vzpon kombiniranih raziskovalnih pristopov je (za)ključna faza »vojne paradigme« glede (ne)združljivosti kvalitativnih in kvantitativnih oz. konstruktivističnih in (post)pozitivističnih pristopov v znanstveni metodologiji, pred katero so bile kvalitativne metode v nasprotju s kvantitativnimi pogosto označene za neznanstvene in primerne za uporabo zgolj kot del pripravljanih postopkov v okviru kvantitativnega raziskovanja (Bryman 2008, str. 15–16; Mažgon 2006b, str. 99–100, 2020, str. 49). »Vojna« se je začela umirjati v 90. letih s sprejetjem pragmatizma kot filozofskega temelja kombiniranih raziskovalnih pristopov in strinjanjem o nadaljnjem spoštovanju značilnosti obeh paradigem tudi v okviru kombiniranega raziskovanja (Creswell in Plano Clark 2017, str. 27; Johnson in Onwuegbuzie 2004, str. 14, 16), čemur je sledila velika rast uporabe kombiniranih pristopov. Bryman (2008, str. 17) je primerjal število člankov, ki so združevali kvantitativno in kvalitativno raziskovanje leta 1994, s številom takšnih člankov leta 2003, in ugotovil trikratno povečanje, po letu 2003 pa se je uporaba kombiniranih pristopov še bolj povečala (Creswell 2010, str. 46). V zadnjem obdobju se pojavljajo tudi težnje po večji integraciji v kombiniranih pristopih (ne samo vzporedni prisotnosti kvalitativnih in kvantitativnih pristopov) skozi vse faze raziskovanja, ne zgolj pri zbiranju, analizi in interpretaciji podatkov (Fetters in Molina-Arozin 2017b, str. 292–295).

Creswell in Plano Clark (2017, str. 24–31) identificirata pet ključnih obdobij v razvoju kombiniranih raziskovalnih pristopov:

1. *formativno obdobje*, v katerem se je začelo pojavljati argumentiranje uporabe več kot ene metode znotraj posamezne raziskave, pogosto kot kombinacija kvantitativnih in kvalitativnih metod (do leta 1980);
2. *obdobje paradigmatiskih razprav* med t. i. puristi, situacionalisti in pragmatisti o (ne)združljivosti kvantitativnih in kvalitativnih metod oz. njihovih paradigmatiskih/filozofskih ozadij (od 70. do sredine 90. let);
3. *obdobje zgodnjega razvoja postopkov* z oblikovanjem načinov zbiranja in analize podatkov ter modelov kombiniranega raziskovanja (konec 80. in 90. leta);
4. *obdobje razširjenega razvoja postopkov* kot »formalizacija polja« z oblikovanjem temeljitejših pristopov načrtovanja in izvajanja kombiniranega raziskovanja ter njegovim pozicioniranjem kot nove metodologije ob širjenju kombiniranih pristopov v okviru različnih disciplin, publikacij in držav (od leta 2003);
5. *obdobje refleksije in izpopolnjevanja*, v katerem med avtorji potekajo izčrpne razprave o polemikah in izzivih kombiniranih pristopov, tem pa sledi izpopolnjevanje modelov kombiniranega raziskovanja in njihovega pojmovanja (od leta 2003).

Tako četrto kot peto obdobje sta se torej po avtorjih Creswell in Plano Clark (2017, str. 28–31) kot izraziti obdobji vzpostavili z letom 2003 (čeprav so bile njune značilnosti prisotne že pred tem) ter še vedno trajata. Danes se uporaba kombiniranih raziskovalnih pristopov tako še vedno širi in izpopolnjuje z vse večjim naborom izdanih knjig o kombiniranih pristopih ter z večanjem števila znanstvenih revij, ki spodbujajo uporabo kombiniranega raziskovanja (Creswell in Creswell 2018, str. 214).

V slovenskem prostoru se je kombiniranemu raziskovanju v pedagoški metodologiji pozornost posvečala predvsem v obdobju zgodnjega razvoja postopkov. Med prvimi je bila B. Marentič Požarnik (1990, str. 5, 13), ki sicer ni eksplicitno pisala o kombiniranem raziskovanju, je pa zagovarjala širitev paradigmatiskih okvirjev pedagoške metodologije, večjo uveljavitev kvalitativnih metod (ob že uveljavljenih kvantitativnih) in metodološko triangulacijo za, med drugim, večji prispevek h kritično emancipatorni vlogi pedagogike, kar je slabo desetletje pozneje zagovarjala tudi specifično za področje izobraževalne evalvacije (Marentič Požarnik 1999). Eksplicitneje je o kombiniranem raziskovanju za namene izobraževalne evalvacije pisala S. Kump (2000, str. 90), ki je poudarila pomen in rast uporabe kombiniranih pristopov na področju evalvacije izobraževalnih programov za odrasle ter izpostavila, da »[u]sposobljen evalvator kombinira različne metode, s katerimi dobi različne podatke za osvetlitev zastavljenih vprašanj«. Možnost kombiniranega raziskovanja je nakazal tudi Sagadin (1991, str. 354), ki je poudaril, da so za določene raziskovalne probleme in situacije »primerni le kvantitativni postopki, pri mnogih raziskavah pa oboji, kvantitativni in kvalitativni«. V *Sodobni pedagogiki* je bil objavljen tudi prevod prispevka hrvaškega pedagoga Mužića (1994, str. 172) na temo kombiniranja raziskovalnih pristopov, v katerem avtor zagovarja, da je za uspešno pedagoško

raziskovanje potrebno »ustrezno sodelovanje kvalitativnega in kvantitativnega pristopa«, še zlasti pa njuno dopolnjevanje in skupna uporaba.

Prednosti in ovire uporabe kombiniranih pristopov raziskovanja

Kot ključna razloga za uporabo kombiniranih raziskovalnih pristopov se ob primernih raziskovalnih vprašanjih pojavljata večja veljavnost in zanesljivost raziskovalnih rezultatov zaradi zmanjševanja pomanjkljivosti in izpostavitve prednosti posamezne kvalitativne ali kvantitativne metode z njihovim kombiniranjem. Tako lahko npr. s kvalitativnimi metodami dobimo globlje vpoglede v preučevani fenomen, s kvantitativnimi metodami pa posplošljive rezultate (Plano Clark in Ivankova 2016, str. 122; Teddlie in Tashakkori 2009, str. 30). Palinkas idr. (2011, str. 261) so na podlagi analize uporabe kombiniranih pristopov v 50 zdravstvenih raziskavah ugotovili, da se v njih kvalitativne metode uporabljajo predvsem za globlje raziskovanje in preučevanje pojavov, o katerih je objavljenih malo (ali nič) predhodnih raziskav, kvantitativne metode pa za potrjevanje hipotez in posplošljivost rezultatov. Pri raziskovanju s kombiniranimi pristopi tako ni omejitev na določeno vrsto podatkov, ampak se sledi »metodološkemu eklekticismu« (Teddlie in Tashakkori 2012, str. 776) oz. načinu raziskovanja, ki kar najbolje zajame zastavljena raziskovalna vprašanja (Štemberger 2015, str. 135).

Za uporabo kombiniranih raziskovalnih pristopov je ključna (sicer v preteklosti močno kritizirana) komplementarnost kvalitativnih in kvantitativnih pristopov, ki ima pomembno vlogo pri oblikovanju celostnih in poglobljenih raziskovalnih ugotovitev, pogosto pa tudi pri oblikovanju raziskovalnih instrumentov ob njihovi zaporedni uporabi (Hesse-Biber 2010, str. 4). Tako se lahko npr. na podlagi kvalitativnih podatkov pripravi temeljitejši anketni vprašalnik, na podlagi kvantitativnih podatkov pa oblikujejo ustreznejša vprašanja za intervju ali identificirajo primeri za vključitev v kvalitativni del raziskave (prav tam, str. 5). Enako se lahko kvalitativni in kvantitativni pristop dopolnjujeta že pri oblikovanju vprašanj ali pa interpretaciji ugotovitev. Kombinirani pristopi so pogosto označeni tudi za bolj »intuitivne« oz. bližje implicitnemu zbiranju podatkov v vsakdanjem življenju, v katerem si svet stalno osmišljamo s kombinacijo besed in števil (Creswell in Plano Clark 2017, str. 13, 23; Morgan 2007, str. 71). Creswell in Plano Clark (2017, str. 13) poleg tega vidita uporabo kombiniranih pristopov tudi kot možnost za raziskovalce, ki so pod vse večjimi pritiski zahtev po hiperprodukciji znanstvenih prispevkov (kritika systemskega položaja raziskovalcev presega doseg tega članka), da s posamezno raziskavo proizvedejo več različnih znanstvenih prispevkov – npr. kvalitativni članek, kvantitativni članek, krovni članek o celotni raziskavi in metodološki članek o morebitnem inovativnem kombiniranem pristopu ter na takšen način izvedejo obsežno in temeljito raziskavo o določenem pojavu, kljub težnji po objavi več različnih prispevkov.

Kombinirani raziskovalni pristopi združujejo prednosti kvantitativnega in kvalitativnega raziskovanja (Creswell in Creswell 2018, str. 213), imajo pa tudi svoje slabosti oz. omejitve. Kot ključni omejitvi kombiniranega raziskovanja se omenjata

časovna in metodološka zahtevnost. Zaradi potrebe po zbiranju obsežnega nabora kvantitativnih in kvalitativnih podatkov ter prav tako obsežne analize in zahtevne interpretacije trajajo takšne raziskave običajno dalj časa ali pa zahtevajo večje število raziskovalcev, obenem pa je potrebno tudi dobro predznanje tako kvantitativne kot kvalitativne metodologije (prav tam, str. 216–217). Dodatne izzive lahko prinese tudi sama interakcija pristopov in podatkov z različnim paradigmatskim ozadjem (Leavy 2017, str. 170). Takšen izziv je npr. pridobitev nasprotujočih si kvantitativnih in kvalitativnih podatkov, kar vodi v dodatno pridobivanje podatkov ali pa pojasnjevanje oz. interpretacijo identificiranega nasprotovanja (Teddlie in Tashakkori 2009, str. 187).

Omejitev je lahko tudi pogosta odsotnost vnaprej jasno opredeljenega načrta raziskovanja, saj se ob zaporednem zbiranju podatkov instrumenti poznejših faz raziskave pogosto oblikujejo po opravljeni analizi prvotno zbranih podatkov. To pa je težko izvedljivo pri nekaterih načinih raziskovanja, pri katerih je zaradi birokratskih zahtev treba slediti zastavljenim vprašanjem iz na začetku oblikovanega načrta raziskave (npr. v okviru določenih raziskovalnih finančnih mehanizmov ali pri pisanju doktorske disertacije). Svojevrsten izziv je pogosto tudi kompleksnost izbranega modela kombiniranega raziskovanja, saj se lahko v skladu z raziskovalnim problemom in vprašanji oblikuje kakršnakoli kombinacija kvalitativnih in kvantitativnih metod, zaradi česar Plano Clark in Ivankova (2016, str. 131) priporočata oblikovanje diagrama raziskovalnih aktivnosti za jasen grafični prikaz postopka kombinirane raziskave.

Oblikovanje raziskovalnih vprašanj v kombiniranih raziskavah

Kombinirani raziskovalni pristopi pragmatično stremijo k čim boljšim odgovorom na oblikovana raziskovalna vprašanja, ta pa so zastavljena tako, da kar najbolje zajamejo obravnavani raziskovalni problem. Creswell in Plano Clark (2017, str. 8–11) identificirata sedem ključnih raziskovalnih potreb, ki lahko terjajo uporabo kombiniranih raziskovalnih pristopov: (1) potreba po pridobitvi celovitejših in bolje utemeljenih rezultatov, (2) potreba po obrazložitvi prvotno pridobljenih rezultatov, (3) potreba po začetnem raziskovanju za oblikovanje raziskovalnih instrumentov, (4) potreba po podkrepitvi eksperimentalne raziskave s kvalitativno metodo, (5) potreba po opisovanju in primerjavi različnih vrst primerov, (6) potreba po vključitvi udeležencev raziskave v proces raziskovanja ter (7) potreba po razvoju, implementaciji in evalvaciji programa. Vsaka od navedenih potreb se sklada z enim izmed modelov kombiniranega raziskovanja, ki bodo predstavljeni pozneje v besedilu.

Leavy (2017, str. 72) poudarja, da kombinirane raziskave vsebujejo tri vrste raziskovalnih vprašanj, ki se ločujejo glede na zahtevano vrsto podatkov: kvantitativna, kvalitativna in kombinirana vprašanja (slednja hkrati sprašujejo po kvalitativnih in kvantitativnih podatkih, a se ne pojavljajo v vseh kombiniranih raziskavah). Kvantitativna vprašanja so zastavljena v obliki preverljivih hipotez ali specifičnih vprašanj, ki predvidevajo ali sprašujejo po vplivu neodvisne na odvisno spremenljivko (ali več njih); kvalitativna vprašanja se običajno začnejo s »kaj« ali

»kako« in se osredotočajo na pogosto prikrite konstrukcije pomenov v vsakdanjem življenju udeležencev raziskave iz določenega družbenega konteksta; kombinirana vprašanja pa za oblikovanje odgovorov zahtevajo tako uporabo kvantitativnih kot kvalitativnih metod (Hesse-Biber 2010, str. 43–44), posledično pa so tudi odgovori na kombinirana vprašanja sestavljeni iz opisne in številske predstavitve podatkov (Teddlie in Tashakkori 2009, str. 115). Hesse-Biber (2010, str. 43) ob tem predlaga, da se hipoteze v kombiniranem raziskovanju nanašajo zgolj na kvantitativno preverljive ugotovitve, kvalitativne ugotovitve pa naj bodo oblikovane kot odprti odgovori.

Kombinirana vprašanja pogosto neposredno predpostavljajo uporabo kombiniranega raziskovalnega pristopa s spraševanjem o na ta način pridobljenih dodatnih vpogledih ali izkazanih prednostih izbranega pristopa ali določenega modela raziskovanja – npr. kako je povezava rezultatov anketnega vprašalnika in ugotovitev poglobljenih intervjujev oblikovala temeljitejše razumevanje preučevanega fenomena (Leavy 2017, str. 167). V kvalitativnih ali kvantitativnih raziskavah se raziskovalna vprašanja in hipoteze običajno zastavijo v začetnih korakih raziskave, pri kombiniranem raziskovanju pa se pogosto dokončno ali dodatno oblikujejo po prvotnem zbiranju in analizi podatkov (prav tam; Hesse-Biber 2010, str. 45–46).

Zbiranje in analiza podatkov v kombiniranih raziskavah

Kombinirani raziskovalni pristopi zahtevajo natančno uporabo ene ali več tehnik pridobivanja kvalitativnih podatkov (običajno z opazovanjem, intervjuji ali dokumenti) in ene ali več tehnik pridobivanja kvantitativnih podatkov (običajno z anketnim vprašalnikom, testom ali krajšimi strukturiranimi intervjuji), v kolikor raziskava ne predvideva uporabe baze podatkov drugih raziskovalcev oz. podatkov iz predhodnih raziskav (Teddlie in Tashakkori 2009, str. 179–180). Pomembni sta visoka zanesljivost in veljavnost tako kvantitativnih kot kvalitativnih zbranih podatkov, saj je od tega odvisna kakovost kombinirane raziskave (prav tam, str. 187). V ta namen morajo biti ustrezno izpeljani postopki izbora in pridobivanja udeležencev raziskave, ki (odvisno od vrste načrtovanih pridobljenih podatkov) sledijo ali značilnostim kvantitativnega ali značilnostim kvalitativnega raziskovanja. Sledeči ključni koraki pri pridobivanju obeh vrst podatkov so pridobivanje ustreznih dovoljenj, identifikacija potrebne vrste in virov podatkov, oblikovanje in uporaba raziskovalnih instrumentov ali protokolov za beleženje podatkov ter ustrezno nadzorovanje in reševanje problemov skozi celoten postopek (Creswell in Plano Clark 2017, str. 174–175).

Analiza pridobljenih podatkov je v kombiniranih raziskavah ključna za o(ne) mogočanje ustrezne integracije kvalitativnih in kvantitativnih podatkov v sledeči fazi interpretacije. Uspešnost izvedbe analize je v največji meri odvisna od večšin raziskovalca, ki mora obe vrsti analize opraviti celovito in temeljito, saj se manj ustrezna analiza kvantitativnih ali kvalitativnih podatkov (npr. zaradi osebne naklonjenosti enemu pristopu ali predznanja raziskovalca) enako odraža v šibkejši integraciji podatkov in dominantnosti določene vrste ugotovitev v zaključnih fazah raziskave (Hesse-Biber 2010, str. 77). Ključna je tudi objektivnost raziskovalca,

zlasti pri zaporedni analizi (npr. najprej celotna analiza kvantitativnih podatkov in nato celotna analiza kvalitativnih podatkov), da raziskovalec v želji po medsebojni potrditvi podatkov ne izkrivi pozneje analiziranih podatkov v skladu z rezultati prvotno analiziranih podatkov (Teddlie in Tashakkori 2009, str. 231). Obdelava kvalitativnih podatkov poteka s procesom kodiranja, obdelava kvantitativnih podatkov pa s statističnimi postopki. Kompleksne postopke analize pogosto olajša uporaba računalniške programske opreme, ki je lahko uporabljena ločeno za kvantitativno (npr. SPSS, JASP) in kvalitativno analizo (npr. NVivo, Taguette), lahko pa tudi obe vrsti analize potekata v skupnem programskem okolju (npr. R oz. RStudio, MAXQDA).

Analiza podatkov lahko v kombiniranih raziskavah pripelje do petih različnih izidov glede na odnos med kvalitativnimi in kvantitativnimi podatki – do *medsebojne potrditve*, *pogloblitve razumevanja ene vrste podatkov z drugo vrsto* (v primeru bolj kvalitativno ali bolj kvantitativno usmerjene raziskave), *uvvedbe dodatne metode zaradi s prvotno metodo izkazane potrebe po dodatnih podatkih*, *oblikovanja celostnega razumevanja pojava ob komplementarnosti podatkov* (z različnimi uvidi kvalitativnih in kvantitativnih podatkov) ter *nasprotovanja podatkov*, ki običajno vodi v dodatno pridobivanje podatkov (Brannen in O'Connell 2015, str. 260).

Interpretacija ugotovitev v kombiniranih raziskavah

Kot smo že opozorili, je pri interpretaciji ugotovitev v kombiniranih raziskavah ključna integracija kvalitativnih in kvantitativnih podatkov. Ugotovitve iz obeh vrst podatkov morajo biti interpretirane v enakovrednem medsebojnem »pogovoru« (Hesse-Biber 2010, str. 76–77), pri čemer je terminologija kombiniranih pristopov »dvojezična« in uporablja ali izraze kvantitativne metodologije (ob opisovanju kvantitativnih metod in podatkov) ali izraze kvalitativne metodologije (ob opisovanju kvalitativnih metod in podatkov) (Creswell 2010, str. 53). Integracija podatkov se lahko izvede z *združevanjem podatkov* (kvantitativni in kvalitativni podatki so združeni in medsebojno primerjani), *razlago podatkov* (kvalitativni podatki so uporabljeni za pojasnjevanje kvantitativnih podatkov), *konstrukcijo podatkov* (kvalitativne ugotovitve so uporabljene za izoblikovanje kvantitativnega dela raziskave) ali z *vključitvijo podatkov* (ena vrsta podatkov podkrepi drugo vrsto) (Creswell 2015, str. 87).

Večina kombiniranih pristopov res enakovredno integrira kvalitativne in kvantitativne podatke, a pri nekaterih pristopih (npr. ob integraciji z vključitvijo podatkov) to ni mogoče in je v takšnih primerih ena vrsta podatkov obravnavana nadrejeno (Greene 2007, str. 125). Obenem pri vseh načinih integracije obstaja možnost nasprotovanja ali nedoslednosti med kvantitativnimi in kvalitativnimi podatki, ki ob odsotnosti pridobivanja dodatnih podatkov ali ponovne analize obstoječih podatkov vodi (v fazi interpretacije) v razprave o možnih vzrokih takšnega nasprotovanja, v natančnejšo obravnavno metodološkega pristopa in postopkov, iskanje razlag na podlagi teoretičnega okvirja raziskave ali v preizpraševanje konstruktne veljavnosti raziskave (Fetters idr. 2013, str. 2144).

V raziskovalnem poročilu je integracija podatkov pogosto prikazana najprej s predstavitvijo kvantitativnih rezultatov, kateri sledi predstavitev kvalitativnih rezultatov, na koncu pa razprava o medsebojni povezavi obeh vrst rezultatov (Creswell 2015, str. 84). To je primer *integracije skozi naracijo*, ki lahko poleg zaporedne predstavitve poteka tudi s hkratno predstavitvijo kvalitativnih in kvantitativnih podatkov po posameznih obravnavanih temah ali pa z izmenično in večinoma ločeno obravnavo kvantitativnih in kvalitativnih podatkov, če so kvantitativne in kvalitativne metode uporabljene na različnih stopnjah raziskave oz. za preučevanje različnih vidikov določenega pojava (Fetters idr. 2013, str. 2142). Poleg tega je integracija podatkov lahko prikazana še z *integracijo skozi transformacijo podatkov*, pri kateri so, če je to mogoče, kvantitativni podatki pretvorjeni v kvalitativne ali pa so kvalitativni podatki kvantificirani in nato skupno obravnavani v istem paradigmatškem »jeziku«, ter z *integracijo skozi skupni grafični prikaz*, pri katerem so kvalitativni in kvantitativni podatki združeni v eni ali več grafičnih ponazoritvah razvitih uvidov v preučevani fenomen, običajno v obliki slik, shem, tabel ali grafov (prav tam, str. 2142–2143). Interpretacija in integracija morata biti vedno temeljito izpeljani in predstavljeni, saj po avtorjih Teddlie in Tashakkori (2009, str. 127–128) ravno to loči dejansko uporabo kombiniranih pristopov od njihove kvazi uporabe.

Modeli kombiniranega raziskovanja

Modeli kombiniranega raziskovanja celovito obravnavajo specifične načine zbiranja, analize in interpretacije kvantitativnih in kvalitativnih podatkov. Lahko so natančno vnaprej načrtovani v začetnih fazah raziskave (*nespremenljivi modeli*) ali pa se spontano razvijejo pozneje iz potrebe po pridobitvi drugačnih podatkov (*porajajoči se modeli*), če prvotno predvidena (mono)metoda ne prinese zadostnih informacij za oblikovanje ustreznih odgovorov na raziskovalna vprašanja in izpolnitev namena raziskave (Plano Clark in Ivankova 2016, str. 110). Ob tem so nespremenljivi modeli pogostejši ob oblikovanju natančnih in podrobno opredeljenih raziskovalnih vprašanj (Teddlie in Tashakkori 2009, str. 179). Kot vodilna avtorja modelov kombiniranega raziskovanja sta se uveljavila Creswell in Plano Clark (2017), ki sta na podlagi konceptov predhodnih avtorjev razvila tipologijo treh temeljnih modelov (prvotno je bilo v tej tipologiji leta 2003 šest temeljnih modelov, nato 2007 štirje in 2011 sedem) (prav tam, str. 59, 65–86):

- *Konvergentni model* združuje in primerja kvalitativne in kvantitativne metode in podatke z namenom pridobitve celovitejšega razumevanja raziskovanega problema, medsebojne potrditve podatkov ali preverjanja konsistentnosti v odgovorih udeležencev ob izbiranju med vnaprej ponujenimi možnostmi in ob odgovarjanju na odprta vprašanja kvalitativne narave. Postopek pridobivanja kvantitativnih podatkov in postopek pridobivanja kvalitativnih podatkov sta običajno enako pomembna, neodvisna drug od drugega in lahko potekata vzporedno oz. tudi sočasno v primeru raziskovalne skupine. Ločeno in neodvisno potekata tudi kvantitativna in kvalitativna analiza, v fazi interpretacije pa sta obe vrsti podatkov integrirani. Konvergentni model je najpogostejši način

pojmovanja kombiniranega raziskovanja in je tudi izraz, ki ga Fetters in Molina-Arozin (2017a, str. 7) predlagata kot ustrežnejše poimenovanje za metodološko triangulacijo.

- *Pojasnjevalni sekvenčni model* uporabi prvotno pridobljene in analizirane kvantitativne podatke za načrtovanje pridobivanja kvalitativnih podatkov, s katerimi se nato v interpretaciji pojasnijo ali razširijo prvotni kvantitativni podatki. Zbiranje podatkov tako poteka v dveh zaporednih korakih, pri čemer je drugi odvisen od prvega (vpliv na izbiro udeležencev in oblikovanje vprašanj). Model je primernejši za bolj kvantitativno usmerjene raziskovalne probleme, katerih ključne spremenljivke so že vnaprej znane. V primerjavi s konvergentnim modelom je to običajno časovno bolj zamuden način pridobivanja podatkov, a hkrati primernejši za samostojne raziskovalce, saj pridobivanje in analiza različnih vrst podatkov ne potekata vzporedno, medtem ko se v raziskovalni skupini vloge razdelijo in se posamezni raziskovalci lahko posvetijo zgolj eni vrsti podatkov.
- *Poizvedovalni sekvenčni model* tako kot pojasnjevalni model poteka zaporedno, a z obratnim in razširjenim potekom (trije ključni koraki namesto dveh). Najprej se pridobijo in analizirajo kvalitativni podatki, pridobljene ugotovitve pa se uporabijo za oblikovanje kvantitativnih elementov raziskave. Tako se lahko razvijejo nove spremenljivke, instrument za zbiranje kvantitativnih podatkov, interventne aktivnosti ali digitalno orodje (npr. spletna stran ali aplikacija), ki izhajajo iz izkušenj in pogledov udeležencev raziskave ter so zato zanje relevantnejši. Razviti kvantitativni elementi se nato (kvantitativno) testirajo, nazadnje pa se predstavijo (večinoma kvantitativne) ugotovitve, pri čemer je v interpretaciji v ospredju vpliv prvotnih kvalitativnih ugotovitev na pridobljene kvantitativne rezultate. Poizvedovalni sekvenčni model je pogosto uporabljen ob potrebi po kar največji prilagoditvi kvantitativnega pristopa določeni kulturi ali skupini udeležencev raziskave ali ob nezmožnosti vnaprejšnjega oblikovanja spremenljivk, instrumentov ali eksperimentalnih aktivnosti zaradi pomanjkljivega teoretičnega okvirja.

V splošnem so torej kvalitativne in kvantitativne metode pri kombiniranem raziskovanju uporabljene zaporedno ali vzporedno, ob tem pa obe vrsti metod nista nujno v enakovrednem položaju, kar se pogosteje zgodi pri uporabi sekvenčnih modelov. Opisani trije temeljni modeli so tako nekateri od najpogostejših pri uporabi kombiniranih pristopov, v raziskavah pa se ob raznolikih kombinacijah kvalitativnih in kvantitativnih metod razvijajo tudi specifični *kompleksni modeli kombiniranega raziskovanja*. Izmed njih Creswell in Plano Clark (2017, str. 104–107) ter Creswell in Creswell (2018, str. 228–233) v ospredje postavljajo *eksperimentalni (intervencijski) model* (integracija kvalitativnih podatkov v kvantitativni eksperiment), *model študije primera* (uporaba enega od temeljnih modelov v okviru ene ali več študij primerov), *evalvacijski model* (kombinacija kvalitativnih in kvantitativnih pristopov v procesu evalvacije intervencije ali programa) ter *participativni – družbeno pravični model* kombiniranega raziskovanja, ki se pojavlja ob vse večjih težnjah

po rabi kombiniranih pristopov za doseg družbenih sprememb in prispevanje k družbeni pravičnosti (uporaba temeljnega modela v okviru participativnega ali družbeno pravičnega teoretičnega okvirja, kot so rasne ali feministične teorije). V povezavi s slednjim Cram in Mertens (2015, str. 91) označita uporabo kombiniranih pristopov kot »ustrezen raziskovalni odziv za razumevanje, razlaganje in interveniranje za transformacijo«. Transformativna perspektiva se pojavlja tudi kot paradigma kombiniranih raziskovalnih pristopov v okviru kritičnih teorij in raziskovanja zgodovinsko zapostavljenih skupin ljudi skozi različne ideološke perspektive z namenom povečevanja družbene pravičnosti (Teddlie in Tashakkori 2009, str. 28, 30).

Za raziskovanje na vzgojno-izobraževalnem področju je pomembna tudi tipologija kombiniranih pristopov, ki sta jo oblikovala Teddlie in Tashakkori (2009, str. 136) in ki poleg paralelnega (soroden konvergentnemu) in sekvenčnega modela vključuje še *pretvorbeni model* (kvalitativni podatki se kvantificirajo ali pa kvantitativni »kvalitizirajo« in nato skupno interpretirajo, tako kot Fetters idr. (2013, str. 2142) opisujejo integracijo skozi transformacijo podatkov), *v celoti integrirani model* (kvalitativni in kvantitativni pristopi so v stalni medsebojni interakciji skozi vse faze raziskovanja) ter *večstopenjski model* kombiniranega raziskovanja.

Pri slednjem se kvalitativni in kvantitativni podatki pridobivajo na različnih hierarhičnih ravneh, pridobljeni podatki pa se integrirajo v odgovorih na ista ali povezana raziskovalna vprašanja (prav tam, str. 132, 136). Tako se s kombiniranimi pristopi lahko raziskuje npr. na ravneh izobraževalne institucije, oddelka in učecil se posameznikov ali pa v primeru ustrezne hierarhične strukture na globalni, nacionalni in lokalni ravni, če je vsaj na eni ravni uporabljena kvalitativna metoda in vsaj na eni ravni kvantitativna metoda. Allen idr. (2016, str. 335) poudarjajo ustreznost kombiniranih pristopov za večstopenjsko raziskovanje, saj se tako na vsaki preučevani ravni uporabi tista metoda, ki je za dano raven in njen specifični kontekst najprimernejša. Headley in Plano Clark (2020, str. 9) sta oblikovali obširno definicijo večstopenjskega kombiniranega raziskovanja, v kateri sta kot ključni cilj takšne raziskave navedli boljše razumevanje (1) strukture preučevanega sistema, (2) posameznih ravni in elementov v sistemu ter (3) mehanizmov/procesov med posameznimi elementi sistema in v celotni strukturi sistema. Pri tem so preučevani elementi običajno pojmovani kot sestavni deli nižjih ravni in struktura kot sestavni del najvišje ravni, mehanizmi oz. procesi pa lahko potekajo od zgoraj navzdol (ang. *top-down*), od spodaj navzgor (ang. *bottom-up*) ali vzajemno ob interakciji strukture in elementov na istih ravneh (prav tam).

Opisani modeli so že uveljavljeni pristopi kombiniranega raziskovanja, vsaka raziskava pa prinaša možnost za oblikovanje povsem novega modela. Raziskovalec namreč ne sme slediti enemu od navedenih modelov zgolj zaradi modela samega, ampak mora vedno oblikovati tak model kombiniranega raziskovanja, ki kar najbolje zaobjema določen raziskovalni problem in raziskovalna vprašanja. Pogosto se tako izoblikuje eden od predstavljenih modelov, lahko pa nastane kakršnakoli njihova kombinacija ali razširitev.

Kriteriji kakovosti kombiniranega raziskovanja

Osnovni pogoj dobre kombinirane raziskave je temeljita izvedba tako kvalitativnega kot kvantitativnega dela raziskave, ob tem pa mora biti prisotna tudi integracija obeh raziskovalnih pristopov. Fàbregues in Molina-Azorin (2017, str. 2855–2856) sta na podlagi pregleda literature kot tri najpomembnejše kriterije kakovosti kombiniranih raziskav identificirala ustrezno (ločeno) uporabo kvalitativnih in kvantitativnih pristopov, utemeljitev uporabe modela kombiniranega raziskovanja ter učinkovito integracijo kvalitativnih in kvantitativnih elementov, kar so Fàbregues idr. (2019, str. 7) pozneje potrdili v kvalitativni raziskavi, v kateri so intervjuvali 44 raziskovalcev (s področij vzgoje in izobraževanja, psihologije, zdravstva in sociologije), ki so (so)avtorji vsaj ene metodološke publikacije o kombiniranih raziskovalnih pristopih. Intervjuvani raziskovalci so naštevali kriterije kakovosti, ki jih običajno upoštevajo pri recenziji ali izvajanju kombiniranih raziskav, in skupno so največkrat navedli omenjene tri kriterije kakovosti kombiniranega raziskovanja (prav tam).

Večina nadaljnjih identificiranih kriterijev kakovosti Fàbreguesa in Moline-Azorina (2017, str. str. 2855–2856) se nanaša neposredno na pisanje raziskovalnega poročila (npr. jasno in natančno opisovanje izbranega modela kombiniranega raziskovanja, transparentno poročanje o raziskovalnem procesu, navajanje ključne literature o kombiniranih raziskovalnih pristopih), ki mora poleg standardnih metodoloških opisov za kvalitativne in kvantitativne pristope specifično odražati tudi uporabo kombiniranega pristopa raziskovanja (prav tam). Creswell in Creswell (2018, str. 214) ob tem navajata naslednje elemente kot kontrolni seznam standardnih sestavnih delov poročil kombiniranih raziskav:

- definicija kombiniranega raziskovanja,
- utemeljitev uporabe kvalitativnih in kvantitativnih podatkov,
- predstavitev možnosti uporabe kombiniranih pristopov,
- identifikacija modela kombiniranega raziskovanja in kriteriji njegove izbire,
- grafični prikaz postopka raziskave,
- postopki zbiranja in analize podatkov v povezavi z izbranim modelom,
- način izbire udeležencev raziskave,
- postopki zagotavljanja veljavnosti,
- ustrezna struktura poročila glede na izbrani model kombiniranega raziskovanja.

Poleg že navedenih treh ključnih kriterijev kakovosti Creswell in Plano Clark (2017, str. 282) kot četrtega navajata še ustrezno umestitev kombiniranih pristopov v teoretični okvir raziskave, Teddlie in Tashakkori (2009, str. 261) pa razvrščata kriterije kakovosti v dve kategoriji. Prva je *kakovost načrta raziskave*, ki vključuje primernost izbranih metod glede na raziskovalna vprašanja in namen, upoštevanje značilnosti vseh vrst raziskovanja (kvalitativnega, kvantitativnega in kombiniranega), konsistentnost in usklajenost različnih elementov raziskave ter ustreznost

analitičnih postopkov, druga pa *temeljnost interpretacije* s konsistentnostjo interpretacije med posameznimi ugotovitvami in znotraj njih, ujemanjem ugotovitev s teoretičnim ozadjem, ustreznostjo izpeljave ugotovitev, integracijo obeh vrst podatkov in razlago morebitnih medsebojnih razlik, ustreznim obravnavanjem vprašanj in namena raziskave ter prikazom zadovoljitve v načrtu opredeljene potrebe po uporabi kombiniranega pristopa (prav tam). Tako kot zgolj pri kvantitativnem ali kvalitativnem raziskovanju je torej treba čim temeljiteje izvesti vsak posamezen raziskovalni korak, ob tem pa je nujno zadostiti tudi navedenim specifičnim kriterijem kombiniranega raziskovanja.

Zaključek

Kombinirani raziskovalni pristopi združujejo kvalitativne in kvantitativne pristope raziskovanja na način, ki prinaša temeljitejše rezultate kot uporaba zgolj enega ali drugega pristopa. Kot način zagotavljanja večje veljavnosti in objektivnosti raziskav so se začeli pojavljati v 70. letih 20. stol., izraziteje pa se razvijajo zadnja tri desetletja. Po letu 2003 so se izoblikovali različni celoviti postopki kombiniranega raziskovanja v okviru različnih modelov, med katerimi se kot temeljni pojavljajo konvergentni, pojasnjevalni sekvenčni in poizvedovalni sekvenčni model kombiniranega raziskovanja. Ločujejo se glede na vzporedno ali zaporedno (sekvenčno) uporabo metod ter, v primeru slednje, glede na zaporedje kvalitativnih in kvantitativnih metod, ki pa v posamezni kombinirani raziskavi niso nujno uporabljene v enaki meri, ampak so lahko modeli kombiniranega raziskovanja tudi bolj kvalitativno ali pa bolj kvantitativno usmerjeni. Za jasno predstavitev raziskovalnega procesa je zato smiselno oblikovati grafični prikaz ključnih raziskovalnih postopkov.

Modeli so lahko natančno vnaprej določeni ali pa se spontano razvijejo skozi raziskavo ob potrebi po pridobitvi dodatnih ali drugačnih (kvalitativnih ali kvantitativnih) podatkov, kar je običajno odvisno od natančnosti zastavljenih raziskovalnih vprašanj, ki pa se v kombiniranih raziskavah pogosto dokončno oblikujejo po prvotnem zbiranju in analizi podatkov. Raziskovalna vprašanja v kombiniranih raziskavah so kvalitativna in kvantitativna (se nanašajo na podatke, ki jih je treba pridobiti s kvalitativnimi metodami, ali na podatke, ki terjajo uporabo kvantitativnih metod), priporoča pa se tudi zastavitev kombiniranega vprašanja, ki poizveduje o prispevku uporabe kombiniranega pristopa v posamezni raziskavi. Različni vrsti podatkov pa lahko prikažeta nasprotujoče si rezultate, kar vodi v dodatno pridobivanje podatkov ali pa utemeljevanje nasprotovanja v povezavi s teoretičnim okvirjem.

Pri analizi podatkov je ključna enako temeljito izvedena kvalitativna in kvantitativna analiza, saj se s tem omogoči ustrezna integracija obeh vrst podatkov v interpretaciji, ki je ključni korak kombiniranega raziskovanja. Integracija je lahko izpeljana z združevanjem podatkov, pojasnjevanjem ene vrste podatkov z drugo vrsto, uporabo ene vrste podatkov za načrtovanje pridobivanja podatkov druge vrste ali z medsebojno podkrepitvijo podatkov; v raziskovalnem poročilu pa se integracija lahko prikaže deskriptivno, s transformacijo podatkov ali skupnim grafičnim prikazom. Učinkovita integracija kvalitativnih in kvantitativnih delov

raziskave je skupaj z ustrezno uporabo raziskovalnih pristopov ter utemeljitvijo uporabe modela kombiniranega raziskovanja tudi eden od treh najpomembnejših kriterijev kakovostnega kombiniranega raziskovanja.

Na koncu je treba poudariti, da obstajajo raziskovalni problemi in vprašanja, na katere je mogoče povsem zadostno odgovoriti zgolj z raziskovanjem v okviru kvantitativnega ali kvalitativnega pristopa. Kombinirano raziskovanje mora zato biti za vsak posamezen raziskovalni problem utemeljeno in ne uporabljeno zgolj zaradi kombiniranih pristopov samih. Neracionalno kombinirano raziskovanje problema, ki bi bil lahko ustrezno preučevan tudi zgolj s kvantitativnim ali zgolj kvalitativnim raziskovalnim pristopom, niti ni v skladu s pragmatičnimi izhodišči kombiniranih pristopov. Kombinirani raziskovalni pristopi so namreč v problem usmerjen način raziskovanja, pri katerem ta vodi vse vidike raziskave, zato težnja raziskovalca po uporabi določenih pristopov, modelov ali metod ne sme biti gonilna sila raziskave (Hesse-Biber 2010, str. 29, 168; Leavy 2017, str. 165). Hkrati noben model kombiniranega raziskovanja, tako kot vsak drug (obstoječ) raziskovalni pristop, ni idealen način raziskovanja ter ima svoje pomanjkljivosti in omejitve, ki morajo biti navedene v raziskovalnem poročilu. Raziskovalci tudi zato stalno razvijajo nove kombinirane raziskovalne pristope. Tako sta npr. Molina-Azorin in Fetters (2019) predstavila možnosti kombiniranega raziskovanja za prispevanje k reševanju izzivov v okviru aktualnih globalnih ciljev trajnostnega razvoja, Headley in Plano Clark (2020) pa sta oblikovali izčrpen koncept večstopenjskega kombiniranega raziskovanja. V prihodnje gre tako pričakovati zanimiv nadaljnji razvoj in nove inovativne uporabe kombiniranih pristopov ter še povečevanje razširjenosti takšnega načina raziskovanja.

Literatura in viri

- Allen, N. E., Walden, A. L., Dworkin, E. R. in Javdani, S. (2016). Mixed methodology in multilevel, multisetting inquiry. V: L. A. Jason in D. S. Glenwick (ur.). *Handbook of methodological approaches to community-based research: Qualitative, quantitative, and mixed methods*. New York: Oxford University Press, str. 335–343.
- Bazeley, P. (2009). Integrating data analyses in mixed methods research. *Journal of Mixed Methods Research*, 3, št. 3, str. 203–207.
- Brannen, J. in O'Connell, R. (2015). Data analysis I: Overview of data analysis strategies. V: S. Hesse-Biber in R. B. Johnson (ur.). *The Oxford handbook of multimethod and mixed methods research inquiry*. New York: Oxford University Press, str. 257–274.
- Bryman, A. (2008). The end of paradigm wars? V: P. Alasuutari, L. Bickman in J. Brannen (ur.). *The SAGE handbook of social research methods*. London in Thousand Oaks: Sage, str. 13–25.
- Campbell, D. T. in Fiske, D. W. (1959). Convergent and discriminant validation by the multitrait-multimethod matrix. *Psychological Bulletin*, 56, št. 2, str. 81–105.
- Cram, F. in Mertens, D. M. (2015). Transformative and indigenous frameworks for multimethod and mixed methods research. V: S. Hesse-Biber in R. B. Johnson (ur.). *The Oxford handbook of multimethod and mixed methods research inquiry*. New York: Oxford University Press, str. 91–109.

- Creswell, J. W. (2009). Mapping the field of mixed methods research. *Journal of Mixed Methods*, 3, št. 2, str. 95–108.
- Creswell, J. W. (2010). Mapping the developing landscape of mixed methods research. V: C. Teddlie in A. Tashakkori (ur.). *SAGE handbook of mixed methods in social & behavioral research*. Thousand Oaks: Sage, str. 45–68.
- Creswell, J. W. (2015). *A concise introduction to mixed methods research*. Thousand Oaks: Sage.
- Creswell, J. W. in Creswell, J. D. (2018). *Research design: qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Los Angeles: Sage.
- Creswell, J. W. in Plano Clark, V. L. (2017). *Designing and conducting mixed methods research*. Los Angeles: Sage.
- Cronbach, L. J. (1975). Beyond the two disciplines of scientific psychology. *American Psychologist*, 30, št. 2, str. 116–127.
- Fàbregues, S. in Molina-Azorín, J. F. (2017). Addressing quality in mixed methods research: a review and recommendations for a future agenda. *Quality & Quantity*, 51, št. 6, str. 2847–2863.
- Fàbregues, S., Paré, M. in Meneses, J. (2019). Operationalizing and conceptualizing quality in mixed methods research: A multiple case study of the disciplines of education, nursing, psychology, and sociology. *Journal of Mixed Methods Research*, 13, št. 4, str. 424–445.
- Fetters, M. D., Curry, L. A. in Creswell, J. W. (2013). Achieving integration in mixed methods designs—principles and practices. *Health Services Research*, 48, št. 6/2, str. 2134–2156.
- Fetters, M. D. in Molina-Arozín, J. F. (2017a). The Journal of Mixed Methods Research starts a new decade: Principles for bringing in the new and divesting of the old language of the field. *Journal of Mixed Methods Research*, 11, št. 1, str. 3–10.
- Fetters, M. D. in Molina-Arozín, J. F. (2017b). The Journal of Mixed Methods Research starts a new decade: The mixed methods research integration trilogy and its dimension. *Journal of Mixed Methods Research*, 11, št. 3, str. 291–307.
- Greene, J. C. (2007). *Mixed methods in social inquiry*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Greene, J. C., Caracelli, V. J. in Graham, W. F. (1989). Toward a conceptual framework for mixed-method evaluation designs. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 11, št. 3, str. 255–274.
- Headley, M. G. in Plano Clark, V. L. (2020). Multilevel mixed methods research designs: Advancing a refined definition. *Journal of Mixed Methods Research*, 14, št. 2, str. 145–163.
- Hesse-Biber, S. N. (2010). *Mixed methods research: merging theory with practice*. New York: The Guilford Press.
- Johnson, R. B. in Onwuegbuzie, A. J. (2004). Mixed methods research: A research paradigm whose time has come. *Educational Researcher*, 33, št. 7, str. 14–26.
- Johnson, R. B., Onwuegbuzie, A. J. in Turner, L. A. (2007). Toward a definition of mixed methods research. *Journal of Mixed Methods Research*, 1, št. 2, str. 112–133.
- Kump, S. (2000). Evalvacija izobraževanja odraslih: Nekateri novi pristopi k evalvaciji izobraževalnih projektov odraslih. *Andragoška spoznanja*, 6, št. 3, str. 86–93.
- Leavy, P. (2017). *Research design: Quantitative, qualitative, mixed methods, arts-based, and community-based participatory research approaches*. New York: The Guilford Press.
- Lobe, B. (2006). Združevanje kvantitativnih in kvalitativnih metod – stara praksa v novi preobleki? *Družboslovne razprave*, 22, št. 53, str. 55–73.

- Marentič Požarnik, B. (1990). Za pluralizem modelov spoznavanja, raziskovanja in delovanja v pedagoških znanostih. *Sodobna pedagogika*, 41, št. 1–2, str. 1–14.
- Marentič Požarnik, B. (1999). Evalvacija – kakšna, za koga, čemu? *Sodobna pedagogika*, 50, št. 4, str. 20–36.
- Mažgon, J. (2006a). Ali paradigmatiski relativizem lahko preseže dihotomijo med kvalitativno in kvantitativno paradigmo v raziskovanju? *Sodobna pedagogika*, 57, št. 2, str. 94–106.
- Mažgon, J. (2006b). Od monometod h kombiniranim raziskovalnim pristopom. *Sodobna pedagogika*, 57, št. 5, str. 98–108.
- Mažgon, J. (2020). *Razvoj akcijskega raziskovanja na temeljnih postavkah kvalitativne metodologije*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Molina-Arozin, J. F. in Fetters, M. D. (2019). Building a better world through mixed methods research. *Journal of Mixed Methods Research*, 13, št. 3, str. 275–281.
- Morgan, D. L. (2007). Paradigms lost and pragmatism regained: Methodological implications of combining qualitative and quantitative methods. *Journal of Mixed Methods Research*, 1, št. 1, str. 48–76.
- Morgan, D. L. (2019). Commentary—after triangulation, what next? *Journal of Mixed Methods Research*, 13, št. 1, str. 6–14.
- Mužić, V. (1994). Sinteza paradigem pedagoškega raziskovanja – zakaj? Kako? *Sodobna pedagogika*, 45, št. 3–4, str. 162–173.
- Palinkas, L. A., Horwitz, S. M., Chamberlain, P., Hurlburt, M. S. in Landsverk, J. (2011). Mixed-methods designs in mental health services research: A review. *Psychiatric Services*, 62, št. 3, str. 255–263.
- Plano Clark, V. L. in Ivankova, N. V. (2016). *Mixed methods research: A guide to the field*. Thousand Oaks: Sage.
- Sagadin, J. (1991). Kvalitativno empirično pedagoško raziskovanje. *Sodobna pedagogika*, 42, št. 7–8, str. 343–355.
- Štemberger, T. (2015). Paradigme v pedagoškem raziskovanju. V: T. Grušovnik (ur.). *Obzorja učenja: Vzgojno-izobraževalne perspektive*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales, str. 131–145.
- Tashakkori, A. in Creswell, J. W. (2007). The new era of mixed methods. *Journal of Mixed Methods Research*, 1, št. 1, str. 3–7.
- Tashakkori, A. in Teddlie, C. (2003). The past and future of mixed methods research: From data triangulation to mixed model designs. V: A. Tashakkori in C. Teddlie (ur.). *Handbook of mixed methods in social and behavioral research*. Thousand Oaks: Sage, str. 671–702.
- Tashakkori, A. in Teddlie, C. (2010). Overview of contemporary issues in mixed methods research. V: C. Teddlie in A. Tashakkori (ur.). *SAGE handbook of mixed methods in social & behavioral research*. Thousand Oaks: Sage, str. 1–44.
- Teddlie, C. in Tashakkori, A. (2009). *Foundations of mixed methods research: Integrating quantitative and qualitative approaches in the social and behavioral sciences*. Thousand Oaks: Sage.
- Teddlie, C. in Tashakkori, A. (2012). Common »core« characteristics of mixed methods research: A review of critical issues and call for greater convergence. *American Behavioral Scientist*, 56, št. 6, str. 774–788.

Tadej KOŠMERL (University of Ljubljana, Faculty of Arts, Slovenia)

MIXED METHODS RESEARCH AS A WAY OF COMBINING QUALITATIVE AND QUANTITATIVE METHODS

Abstract: Mixed methods research combines qualitative and quantitative research approaches in a way that yields more valid results than using only one or the other approach. It has been developing markedly over the last three decades and various comprehensive mixed methods designs methods have emerged to date. Among them, the convergent, the explanatory sequential, and exploratory sequential design appear as fundamental. Designs can be predetermined or developed spontaneously during the research process if the need to obtain additional or different (qualitative or quantitative) empirical data appears in order to adequately address the research questions. These are qualitative and quantitative in mixed methods research (they require one or the other type of data) and frequently followed by a mixed methods question that specifically inquires about the contribution of the implementation of mixed methods. In the phases of data collection and analysis, thorough implementation of both qualitative and quantitative methods is crucial in order to enable efficient integration of both types of data in the interpretation phase, which is the key step in mixed methods research. Integration can be accomplished by combining data, explaining one type of data with another, using one type of data to plan the collection of additional data, or with mutual reinforcement. In the research report, integration can be presented descriptively, through transformation of one type of data to another, or with a combined graphical representation of the results.

Keywords: mixed methods research, mixed methods models, integration of quantitative and qualitative data, research approaches, methodology

Email for correspondence: tadej.kosmerl@ff.uni-lj.si